

Микола Власюк

студент 4 курсу факультету історії,

права та публічного управління

Житомирського державного

університету імені Івана Франка

(о.п. «Середня освіта Історія»)

(науковий керівник: д. і. н., проф. О. А. Буравський)

КУЛЬТУРНО-РЕЛІГІЙНИЙ РОЗВИТОК ЗАКАРПАТТЯ У 1920-Х РР.

Анотація: Проаналізовано здобутки у культурному та релігійному розвитку Закарпаття у складі Чехословаччини в 1920-х рр., відповідну політику державної влади щодо цього регіону.

Ключові слова: Закарпаття; Чехословаччина; культура; релігія; Православна церква.

Mykola Vlasjuk

4th year student of the Faculty of History,

Law and Public Administration

of the Ivan Franko Zhytomyr State University

(specialization «Secondary Education. History»)

(Supervisor: Doctor of History, Professor O. A. Buravsky)

CULTURAL AND RELIGIOUS DEVELOPMENT OF TRANS CARPATHIA IN THE 1920S

Abstract: The achievements in the cultural and religious development of Transcarpathia as part of Czechoslovakia in the 1920s, the corresponding policy of the state authorities towards this region are analyzed.

Keywords: Transcarpathia; Czechoslovakia; culture; religion; Orthodox Church.

Дослідження регіональної історії України на сьогодні є важливим та перспективним напрямом в історичній науці, оскільки саме вони формують ту палітру, що відображає культурно-релігійне та повсякденне життя населення конкретних регіонів нашої держави в їхньому історичному вимірі, дозволяє провести порівняльний аналіз.

Метою дослідження є аналіз специфіки культурного та релігійного розвитку Закарпаття у складі Чехословаччини в 1920-х рр.

Проблематика цього дослідження знайшла своє відображення, зокрема у працях таких українських науковців: І. Стряпко, С. Лободи, Ю. Данильця, І. Ліхтей, В. Кузьми та ін.

Насамперед зазначимо, що Закарпаття внаслідок Першої світової війни, попереднього історичного розвитку стало автономною частиною Чехословацької держави (1920).

До 1919 року на Закарпатті не було професійного, українського театру. Угорська влада не бажала культурного відродження краю. Інтелігенція була змодаризована, тому театральну справу ніхто не розвивав [1, с. 166].

Після Першої світової війни покращились умови для розвитку культури. В липні 1920 р. в Ужгород прибули 18 діячів “Української республіканської капели”, які утворили товариство “Кобзар” і давали концерти. Після спільних виступів діячі товариства “Кобзар” вирішили заснувати сталий театр.

Урочисто відкрити театр мали 8 січня 1921 р. Але між членами товариства “Кобзар” і “Просвітою” виник конфлікт. “Просвіта” вважала, що вона заснувала театр, члени “Кобзаря” так не думали. Зрештою, сторони досягли компромісу і 15 січня театр відкрили.

У червні 1921 р., за сприяння президента Чехословаччини Т. Масарика на театр було виділено 250 тис. крон. Директором став видатний український театральний діяч Микола Садовський. Він набрав труп акторів 20 чоловіків та 12 жінок. Працював театр так: півмісяця в Ужгороді, інші дні – у провінційних містечках [1, с. 169-170].

У Чехословаччині розвивалися такі види преси: закарпатська багатомовна, преса «русинів-українців», педагогічна. Якщо порівнювати з австро-угорським періодом, то цей розвиток очевидний і незаперечний.

Лише з 1919 по 1923 рр. на Закарпатті виходило 35 періодичних видань, а протягом австро-угорського періоду тільки 17, з яких 4 були угорською мовою.

Саме у цей період виходять спеціальні видання: «Урядовий вісник», «Учительський голос», «Наша школа», «Подкарпатська Русь», «Учитель», «Наш рідний край» та ін. Вони призначались для учителів та учнів [2, с. 44-47].

Також важливо охарактеризувати розвиток музейної справи. Для розвитку музеїв та пам'яткоохоронної роботи розпочався найбільш складний етап. Перше на Закарпатті музейне товариство заснував у 1907 році в м. Мукачеві видатний вчений, археолог, історик і етнограф Т. Легоцький. У 1924 р. для музейних експонатів в м. Мукачеві було куплено спеціальне приміщення. Було відкрито музей Т. Легоцького, але одразу виникли труднощі: не було штатних працівників та відповідних коштів, що не дозволяло розпочати належну роботу.

Яскравою подією стало зведення в м. Ужгороді культурно-просвітницького центру – Народного Дому. На його будівництво чехословацька влада асигнувала 100 тис. крон. Відкрито цей заклад було 7 жовтня 1928 року [3, с. 163-165].

Не можна обійти увагою й релігійне життя Закарпаття цього періоду. Загалом, у першій половині XX ст. відбувалося становлення та розбудова Православної церкви регіону. Православні громади канонічно належали Сербській православної церкві (СПЦ), тому саме до Белграду надіслали прохання призначити на Підкарпатську Русь єпископа. Синод СПЦ у 1920 р. призначив своїм делегатом для Підкарпатської Русі Досифея (Васича) – єпископа Нішського. Другим

сербським єпископом було висвячено у 1927 р. Іриней, владика Новосадсько-Бачкського. 14 січня 1927 р. він приїхав до Праги, для узгодження усіх умов його перебування в Підкарпатській Русі.

19 січня 1927 р. єпископ Іриней приїхав в с. Іза, у супроводі архімандритів Олексія (Кабалюка) та Матвія (Вакарова). В селі владика зустріли біля 200 осіб. Єпископа Іриней проводив місіонерську роботу серед греко-католицького духовенства і вірників.

9 лютого 1927 р. владика Іриней відвідав православні монастирі в селах Іза та Липча. Єпископ порушив питання про створення руської читальні в селі Іза, дбав про моральне становище священників. Наприклад, перед Пасхою 1927 р. вимагав, щоб все духовенство сповідалося і причастилося. На кінець 1927 р. на території сучасної Закарпатської області було 86 приходів, 8 монастирів і скитів [4, с. 161, 165].

Православне духовенство та миряни на Підкарпатській Русі та в Східній Словаччині також розпочали засновувати братства. Так, у квітні 1925 р. православним духовенством було створено товариство на честь святих Кирила та Мефодія. Його основною метою було піклування про сім'ї священників у випадку хвороби чи смерті годувальника. Планували допомогати похилим священникам. Стратегічним завданням братства було заснування інтернату для священницьких дітей в одному місті Підкарпатської Русі.

Також у 1929 р. було засновано «Братство св. Володимира для охорони руської культури та відновлення Православ'я на Карпатах». Таким чином, вихідці із колишньої царської Росії та місцеві русофіли хотіли при допомозі Церкви нав'язати українцям свою культуру. Вони помилково вважали закарпатців частиною російського народу [5, с. 97-99].

Питання про створення на території Закарпаття обителі сестер-василіянок виникло восени 1921 р. Офіційно запросив сестер-василіянок 10 жовтня 1921 р. канонік Мукачівської греко-католицької єпархії о. Петро Гебей (1864-1931). 30 листопада 1921 р. сестри-василіянки були вже в Ужгороді. Їм поставили такі вимоги: 1) говорити місцевою мовою, 2) писати чинним правописом, 3) не займатися політикою.

Вони займалися опікою двох інтернатів та сиротинця. Станом на 1929 рік в інтернаті на вул. Ракоці, 23, проживали 100 дівчат і 21 монахиня. Сестри поживлявали духовне життя на Закарпатті та Пряшівщині, спрямовували його в українське русло [6, с. 105, 113].

Отже, у 1920-х рр. культурне та релігійне життя Закарпаття значно активізувалося. Випрішувалися ті проблеми у цій сфері, що існували ще з початку XX ст. Уряд та президент Чехословаччини всіляко сприяли розвитку культури цього автономного регіону (театр, музей, культурно-просвітницький центр). Духовне життя Закарпаття відроджувалося на традиційних засадах, однак важливого значення набувало створення та діяльність братств, а також заснування осередків інших конфесій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Стряпко І. Крайове товариство «Просвіта» і становлення професійного театру на Закарпатті в 20-30-і рр. ХХ ст. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла». *Сторінки історії: збірник наукових праць*. 2008. Вип. 27. С. 166-177.
2. Лобода С. Преса Закарпаття як складова педагогічної періодичної преси України 1900-1930-х рр. ХХ ст. *Історико-педагогічний альманах*. 2007. Вип. 1. С. 40-49.
3. Кузьма В.В. Розвиток музейної справи на Підкарпатській Русі (20-30-ті роки ХХ ст.). Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. 2011. Вип. 27. С.163-168.
4. Данилець Ю. Діяльність єпископа Новосадсько-Бачкського Іринія (Чирича) на Підкарпатській Русі в 1927-1928 рр. Ужгород: Видавництво УжНУ "Говерла". *Carpatica – Карпатика*. 2006. Вип. 35. С.161-166.
5. Данилець Ю. Створення та діяльність православних братств і товариств на Підкарпатській Русі та в Східній Словаччині (1920-1930-ті рр.). Ужгород: Вид-во Сіверянський літопис. 2024. № 1. С.96-103.
6. Ліхтей І. Утвердження та діяльність сестер Чину св. Василя Великого на Закарпатті та Пряшівщині у 20-х рр. ХХ ст. *Старожитності Лукомор'я*. 2024. №1. С.103-114.